

Malu'i lolotonga 'a ho'o **feitama**

Ko hono malu'i 'a pēpē mo koe mei
he taelōloa pea mo e mahaki fulū

Tongan

immunise

their best protection

Ko e tohi fakahinohino eni ma'ae kakai fefine feitama pea mo honau fāmili. 'Oku fakahinohino atu ai 'a e ngaahi huhu malu'i 'oku totonu ke fai koe'uhi ke malu'i 'a e fa'ē mo pēpē mei he ngaahi mahaki fakatu'utāmaki 'o hangē ko e taelōloa mo e fulū.

Huhu malu'i
mei he taelōloa
mo e fulū 'oku
ta'etotongi

Ko e hā 'a e taelōloa?

Ko e taelōloa (pertussis) ko e mahaki fakatu'utāmaki 'oku faingofua 'a 'e pihia ai 'i ha tae pea mo e mafatua.

'Oku fokotu'u atu ke fai 'a e huhu malu'i mei he taelōloa 'i ho'o feitama kotoa pe he 'oku 'alu pe 'a e taimi ia mo e faka'au ke hoholo hifo 'a e malu'i mei he faito'o.

'Oku fakatu'utāmaki fēfē 'a e taelōloa?

'E matu'aki fakatu'utāmaki 'a e taelōloa mo fakamamahi eni kia koe mo pēpē. 'E lava ke toutou tae 'o tupu ai ha puke he ngaahi mahaki kehe 'o hangē ko e niuonia mo ha maumau ki he 'uto.

'Oku faka'ilonga 'aki ha fuofua fofonu – hafu e ihu, mafatua, ki'i mofi pea kamata ha ki'i tae.

Pea faka'au ke toe lahi ange 'a e tae 'o hoko ai 'a e feinga ke fakatau 'a e manava pea lua 'i he taimi ni'ihī. 'E lava ke ke tae 'o a'u ki he māhina 'e 3.

800+

75%

**Mate 'a
e toko 3**

'Oku Mo'oni: Na'e puke he taelōloa 'a e fanga ki'i valevale 'e 800 tupu 'i he to'u taelōloa na'e hoko 'i Nu'usila ni 'i he 2010 – 2013. Ko e pēseti 'e 75 'o kinautolu ni na'e 'ave ke faito'o 'i falemahaki. Na'e mate ai 'a e pēpē 'e 2 pea mo e valevale ta'u 3 'e 1.

Ko hai 'e fakatu'utāmaki taha 'o kapau te nau puke?

'Oku fakatu'utāmaki taha 'a e taelōloa 'a e valevale si'i hifo he ta'u 1. 'Oku fa'a faingata'a'ia 'enau kai mo e mānava 'o nau puke lahi ai pea 'ave ke faito'o 'i falemahaki. Pea 'i he taimi ni'ihī 'e lava ke nau mate mei ai.

Ko e fakatu'utāmaki taha 'a e pēpē 'oku te'eki ai ke huhu malu'i.

Manatu'i ko e 'uluaki huhu malu'i 'o pēpē 'oku fai ia 'i hono **uike 6**

Ko e hā 'a e 'inifulūenisā?

Ko e 'inifulūenisā pe ko e fulū 'oku kehe ia mei he fofonu. 'Oku ki'i lahilahi ange 'a hono faka'ilonga 'o kau ai 'a e tae, langa'ulu, mofi pe fakamomoko, felāngaaki 'a e sino, tāvaivaia pea mo ongo'i puke. 'Oku matu'aki fakatu'utāmaki 'a e 'inifulūenisā ki ho'o mo'ui pea mo e mo'ui 'a ho'o pēpē 'i manava.

Ka 'oku fu'u fakatu'utāmaki fēfē?

'Oku lava ke hoko e fakatu'utāmaki lahi taha mei he fulū ki he kakai fefine feitama pea mo 'enau pēpē 'i manava. 'O lava ke tupu ai ha fā'ele ta'ehoko, tamatō, fā'ele mate pea mo ha pēpē 'oku lefu.

'Oku Mo'oni: 'I he ta'u kotoa pe, meimei ko e toko 500 Nu'usila 'oku nau mate mei he mahaki Fulū.

'Oku 'i ai 'a e liliu 'oku hoko ki he naunau malu'i mahaki 'o e sino (immune system) pea mo e mafu mo e ma'ama'a lolotonga 'a e feitama 'o tupu ai 'a e ala hoko ha faingata'a'ia lahi ange 'a e kakai fefine feitama 'i ha'a nau puke 'i he 'inifulūenisā.

'E a'u pe 'o liunga 5 'a e tokolahi 'o e kakai fefine feitama 'e lava ke nau puke lahi 'i he inifulūenisā 'o 'ave ki falemahaki 'i hono fakafehoanaki nautolu mo e kakai fefine 'oku 'ikai ke nau feitama.

'Oku Mo'oni: Ko e kakai fefine feitama 'i Nu'usila, 'i hono fakahoa kinautolu mo kinautolu 'oku 'ikai ke nau feitama, 'e liunga nima ke 'ave kinautolu 'o fakatokoto 'i falemahaki koe'uhi ko ha'a nau puke lahi 'o makatu'unga 'i fulū.

'E lava fēfē ke malu'i au mo 'eku pēpē mei he ngaahi mahaki ni?

**Ko e founa lelei taha hono malu'i koe mo
ho'o pēpē mei he taelōloa pea mo e fulū pe
'inifulūenisā ko e huhu malu'i.**

'Oku fakaloto'i koe **ke fai 'a e huhu malu'i mei he
taelōloa** 'i ho'o kei feitama koe'uhi he 'e lava 'e hono
malu'i koe 'o toe malu'i ai pe mo pēpē kimu'a pea toki
fānau'i. 'E tokoni ia ke malu'i ai 'a pēpē kae'oua kuo
toki fai 'a hono huhu malu'i 'i he'ene a'u 'o uike 6.

Ko hono fakaloto'i koe ke ke **huhu malu'i mei he
'inifulūenisā** lolotonga 'a ho'o feitama koe'uhi ke
malu'i koe mei ha'o puke lahi 'o uesia ai 'a ho'o pēpē.
Ko e taimi lelei taha ke fai ai 'a e huhu malu'i - ko e
teuaki kimu'a pea toki a'u ki he taimi momoko totonu
he 'oku toki lahi 'a e tō 'a e fulū he taimi momoko.

'Oku hao pea malu 'a hono ngāue'aki 'o e huhu malu'i
lolotonga 'a ho'o feitama. Ko e faito'o huhu malu'i 'oku
huhu 'aki koe 'oku 'ikai ke a'u ia kia pēpē ka ko e ngaahi
me'amo'ui 'oku ne fakatupu 'i ho sino ke ne fai 'a ho
malu'i, ko ia 'oku a'u ki ho'o pēpē 'o malu'i ia.

'Oku malava lelei fēfē 'e he faito'ó ni ke fakahoko e malu'i?

Ko e **huhu malu'i mei he taelōloa lolotonga 'a ho'o feitama** 'oku matu'aki tokoni 'aupito ia ke malu'i 'aki 'a pēpē kimu'a pea toki huhu malu'i ia.

'Oku Mo'oni: Ko e pēseti 90 'o e fānau valevale na'e huhumalu'i 'enau fa'ē mei he taelōloa lolotonga 'enau feitama, 'e malu'i kinautolu 'i he ngaahi fuofua uike 'o hono fānau'i mai kinautolu.

Ka 'e 'alu pe 'a e taimi pea mo e hoholo hifo 'a e malu'i 'oku nau ma'u. 'E lava pe ke puke 'a e kakai ia 'i he taelōloa hili ha ngaahi ta'u lahi, neongo na'e 'osi huhu malu'i kinautolu ki mu'a pe kuo nau 'osi puke 'i he mahaki ni. Ko hono 'uhinga ia **'oku fokotu'u atu ke fai 'a e huhu malu'i lolotonga 'a e feitama kotoa pe.**

Ko e **huhu malu'i mei he mahaki fulū pe 'inifulūenisia** 'oku lava ai ke ma'u ha malu'i mei he kalasi fulū A pea mo e B 'i he kakai lalahi 'o kapau 'e hoa lelei 'a e huhu malu'i pea mo e kalasi fulū 'oku tō he taimi ko ia.

Hili 'a hono fānau'ī mai 'o pēpē

Hili 'a hono fānau'ī 'o pēpē, feinga ke huhu malu'ī ia 'ī he taimi totonu kae lava ke nau hao ai mei he taelōloa pea mo e ngaahi mahaki fakatu'utāmaki kehe.

Ko hono toloi atu 'a hono fai 'o e huhu malu'ī 'o pēpē, 'e lava ke hoko ai ha'a ne puke he ngaahi mahaki na'e totonu ke hao mei ai 'ī he taimi 'oku faingofua taha ai ke nau puke lahi.

Neongo ko e huhu malu'ī fulū 'o e fānau valevale 'oku 'ikai ke fokotu'u atu ia ke fai ma'a kinautolu kotoa, 'oku lava pe ke totongi kae fai 'a e huhu ma'ae fānau valevale kuo nau 'osi māhina 6 pe lahi ange ai. Ka 'oku ta'etotongi ia ma'ae fānau valevale pe iiki 'oku nau fa'a puke 'ī he ngaahi mahaki faingata'a'ia 'a e mānava pea mo ha ngaahi mahaki fakatu'utāmaki kehe pe. Talanoa mo ho'o toketaá kapau 'oku ke pehé 'oku tonu ke ke kau mai ki ai. 'Eke ki ho'o toketā ki ha ngaahi malu'ī'anga mahaki 'e lava ke ne malu'ī 'a ho'o tama.

Ko e ngaahi founga kehe ke malu'ī 'aki 'a pēpē

- Ko e kakai lalahi 'oku nau fa'a ofi pe fua 'a pēpē 'oku tonu nau huhu malu'ī mo kinautolu mei he taelōloa.
- Fakamama'o 'a pēpē mei ha taha 'oku puke he tale, neongo kuo na fakatou'osi huhu malu'ī.
- Lesisita 'a pēpē 'ī ha kiliniki mo ha toketā 'ī he hili pe 'a hono fānau'ī koe'uhi ke malava 'o faito'o mo tauhi ia he taimi 'oku fiema'u fakavavevave ai.

Malu'i 'a ho'o pēpē

- 1. Lesisita mo ha'o mā'uli pe ko ha'o toketā 'i ha kiliniki** 'i he 'ene mahino pe kuo ke feitama.
- 2. Huhu malu'i** mei he taelōloa pea mo e fulū lolotonga 'a ho'o feitama
- 3. Huhu malu'i 'a pēpē 'i hono taimi totonu** – 'i he uike 6, māhina 3 pea mo e māhina 5.
- 4. 'Oku 'i ai 'a e huhu malu'i ta'etotongi ma'ae kakai fefine feitama pea mo pēpē foki** – vakai ki he taimitepile 'o e ngaahi huhu malu'i fakapule'anga (National Immunisation Schedule).

Teu ma'u mei fe ha ngaahi fakamatala fakaikiiki ki he me'a ni?

- 'Eke ki he fale talavai 'i ho feitu'ú
- 'Eke ia ke mo talanoa ki ai mo ho'o mā'uli, neesi pe toketā
- Telefoni **Healthline 24/7** 'i he **0800 611 116**
- vakai ki he **health.govt.nz/immunisation**

'E ma'u e fakamatala ni mei he uepisaiti health.govt.nz. Na'e fai ha fakatonutonu ki he fakamatala ni 'i June 2023. **HE2582**

Te Whatu Ora
Health New Zealand

Te Kāwanatanga o Aotearoa
New Zealand Government

immunise

their best protection